

Вступ

Хоча ми підмальовуємося у різні способи впродовж тисячоліть, причини того, чому і як робимо макіяж, у двадцять першому столітті радикально змінилися. Нині маємо сотні трендів і стилів макіяжу, з яких обираємо. У нашому розпорядженні є повний спектр кольорів і безліч доступних (і не дуже) продуктів. Разом із цим з'явилося те, чого раніше не було: цілковита свобода використання цих продуктів у власний спосіб, без цензури. Проте задля кращого розуміння того, як підмальовування обличчя перетворилося на мистецтво, необхідно зазирнути в минуле й відстежити, яким чином розгорталася наша взаємодія з макіяжем, оглянути шлях, який привів красу до її перетворення на індустрію з обігом на мільярди доларів.

Я захопилася макіяжем ще з дитинства — спочатку радше кольорами, запахами, відчуттям історії та самими засобами, ніж бажанням це застосовувати. Грим минулого, сьогодення та прийдешнього став моїм життям із часів мого тринадцятиріччя. Отримавши від друзів сім'ї в подарунок книгу про театральний макіяж, я вирішила стати майстринею цього мистецтва. На початку 1990-х я почала колекціонувати вінтажні речі: баночки з-під пудри й антикварні горщики рум'ян. І я завжди пам'ятатиму той захват від перших вінтажних косметичних засобів, знайдених на полицях ринку Портобело Род у Лондоні.

Я досі хвилююся, коли можу додати нові знахідки до своєї колекції. Протягом останніх двадцяти років я підмальовувала обличчя моделей і зірок для модних журналів, рекламних кампаній і показів моди по всьому світу. Це крім телевізійних шоу та відео, де звичайні жінки могли навчитися застосування професійних технік і трендів, які я демонструвала мною. Багато років я також працювала творчою директоркою таких брендів, як *Shiseido*, *Boots No7*, і, зовсім нещодавно, *Lancôme*. Завдяки роботі на ці міжнародні бренди я навчилася створювати, рекламувати і продавати макіяж, а також осягнула відмінності у сприйнятті краси у різних куточках світу. Ніколи б не подумала, що створення косметичних засобів так сильно захопить мене (на шкільних уроках хімії я була

⊕ Від часів льодовикового періоду ми почали змінювати шкіру за допомогою фарб і олій, мимохіть перетворюючи це на мистецтво.

Макіяж палав кольорами

не найліпшою ученицею). Я занурилася в науку й техніку макіяжу прийдешнього так само віддано, як досліджувала його історію. Те, що почалося з любові до кольорів і речей, завдяки знанню про те, як воно все створюється, перетворилося на цю книгу.

Найскладніше в написанні книги та власне дослідженні було вирішити, що оминати увагою. Я знайшла достатньо захопливих і кумедних історій, щоб написати десяток таких книжок, але зрештою мусила обрати те, що вважала найцікавішим, і, сподіваюся, ви сприймете це так само. Структурно книжку організовано за тематичним, а не хронологічним принципом. Почасти це зумовлено й моїми вподобаннями, й історичними збігами, і повторюваністю тенденцій та нелінійним розвитком подій. Мені доводилося докладати зусиль, аби втриматися в межах обраної тематики. Історія макіяжу нерозривно пов'язана з розвитком виготовлення парфумів, засобів догляду за шкірою та волоссям. Однак ці теми настільки непохопні, що я могла лише почасти та принагідно їх торкатися. Наскрізна тема цієї книги — жінки, які для мене особисто стали «музами макіяжу». Жінки, котрі не тільки змінили саму ідею, якою може бути жінка, а й наново визначили, як жінка може виглядати. Новаторки, порушниця правил та інші — вони колись давно надихнули нас на створення сучасних образів.

Ця книжка — про мою пристрасть, це історія, яку, на мою думку, варто розповісти. Моя найзаповітніша мрія — спонукати читачів безповоротно змінити свій погляд на косметичку й, можливо, з нової перспективи подивитися на жіночу історію.

☞ У природі було
все необхідне для
античної косметички.

ПРОЛОГ

Розмальоване обличчя

Під сучасне визначення косметики, за термінологією Управління продовольства і медикаментів США, підпадає все, що можна «втирати, лити, розпилювати на людське тіло, тобто застосувати будь-яким чином... за для очищення, поліпшення вигляду та посилення привабливості, або для зміни зовнішності»¹. З огляду на це можна узагальнити, що люди ще з часів льодовикового періоду впливають на свою шкіру фарбами й оліями, мимохіть перетворюючи це на мистецтво. Що ж саме спонукає нас розмальовуватися?

Антропологи вважають, що фарбування обличчя й тіла на початках було формою захисту, камуфляжу, або ж стосувалося ритуалу. Вік червоної вохри (пігменту, що йому надає червонуватого відтінку мінерал гематит), значну кількість якої було знайдено під час розкопок печер у Південній Африці, оцінюють як 100–125 тисяч років. Стіни цих печер не були розмальовані, тож археологи припускають, що вохру застосовували для розмальовування обличчя та тіла. «Доісторична косметика» — так називає знайдені залишки вохри Стівен Мітен, професор археології й антропології в університеті Редінґа. Відомо, що розмальовування шкіри засвідчувало належність до племені, а також мало залякувати ворогів (наприклад, стародавні брити перед битвою розмальовували обличчя синім за допомогою фарби, виготовленої з листя вайди фарбувальної). Із часом фарба на обличчі стала асоціюватися з прикрашанням, соціальним статусом і збереженням молодості, а з вісімнадцятого століття макіяж тісно пов'язаний із модою.

Якою б не була мотивація його робити, макіяж античності палав кольорами — це було неймовірне розмаїття пігментів, фарб, порошоків і паст, порівнянних із сучасними палітрами принаймні за яскравістю, якщо не за іншими показниками. Косметику не можна було просто піти й купити, коли заманеться: найчастіше її дбайливо виготовляли за складними рецептами. Нині в це важко повірити, проте лише впродовж останнього століття ми почали розробляти й використовувати в косметичі відтінки, що не належали до античної палітри, поруч із такими її

④ Розмальовувати обличчя так само природно для людини, як їсти й спати.
Фото Ірвінґа Пена.
© Condé Nast. *Vogue*, листопад 1994.

«Доброму художникові вистачить і трьох кольорів: чорного, білого та червоного»

ТИЦІАН

базовими кольорами, як червоний, зелений, чорний, жовтий, синій і білий. Усе необхідне для античної косметички було в природі. Такими інгредієнтами, як крейда, діоксид марганцю, карбон, лазурит, мідна руда, червона і жовта вохра, прикрашалися і розмальовувалися всі й усюди — від аборигенів і папуаських племен Нової Гвінеї до ранніх цивілізацій Месопотамії та Єгипту. З огляду на це можна припустити, що розмальовувати обличчя так само природно для людини, як їсти й спати. Ця книжка — про найпершу косметику і, відповідно, про походження сучасного макіяжу, про те, як багато наша нинішня косметика запозичила від фарб і пігментів минулого.

Історія макіяжу — це надзвичайно широка тема, вона охоплює тисячоліття, тому багато про що ми можемо лише здогадуватися. Нам пощастило, що завдяки археологічним розкопкам, мистецтву та літературі ми можемо в загальних рисах зрозуміти практики макіяжу в перебігу історії: які кольори були доступні та популярні, як їх виготовляли і — це надзвичайно важливо — що думали й казали про жінок, які підмальовували свої обличчя.

➡ Сучасна косметика чимало запозичила від фарб і пігментів минулого.

Розділ перший

СТАРОДАВНЯ ПАЛІТРА

● Жінка, яка підмальовує
губи (портрет Чійо,
учениці гіонської гейші).
Хашігучі Гойо, 1920.

[Купить книгу на сайте kniga.biz.ua >>>](http://kniga.biz.ua)

Червоне

НАЙСТІЙКІШИЙ ВІДТІНОК КРАСИ

Рум'яна — найдавніший і найбільш функціональний елемент макіяжу, упродовж тисячоліть уживаний для фарбування губ і щік. Хоча впродовж історії популярність рум'ян змінювалася залежно від тогочасної моди й сприйняття макіяжу в суспільстві, сила червоного рідко йшла на спад. Нині косметичні засоби червоного кольору доступні в найрізноманітніших формах: від традиційної пудри й до рідини, помади чи блиску для губ, крему й гелю для губ і щік. Чому ж це найпопулярніший та найживучіший предмет із нашої косметички? Чим керувалося жіноцтво всього світу, підмальовуючи обличчя відтінками рожевого?

Найкраще, мабуть, почати зі власне кольору та пов'язаних із ним асоціацій. Хоча у різних культурах червоний сприймають по-різному, цей колір незмінно пов'язують із привабливістю, любов'ю, пристрастю, юністю та здоров'ям. У східних культурах у червоному зазвичай вбачають символ щастя, тож наречені Китаю, Індії та В'єтнаму традиційно вбираються в червоне. Водночас є ще театральні асоціації, зокрема макіяж китайської опери та японського театру кабукі. Безперечно, існують також інші конотації: червоне як колір крові, небезпеки та революції чи як політична ознака ультралівих. Якщо ж міркувати виключно в контексті макіяжу та його функції, то роль червоного — зробити яскравий акцент.

Тож очевидно, що серед причин використання червоного, на думку еволюційного психолога Ненсі Еткоф, є й суто біологічна: «Рум'яні щоки й червоні губи — сексуальні сигнали, що вказують на юність, на те, що жінка ще не народжувала... і на повноту здоров'я»². Ще одне наукове пояснення застосування червоного впродовж тисячоліть — той факт, що червоний має найдовші хвилі з-поміж усіх кольорів, які сприймає зір людини, відповідно — червоне найсильніше впливає на людську підсвідомість³. Лиш згадайте, як впливає на вас червона кімната чи як відтінки червоного миттєво привертають вашу увагу. Еткоф робить вдале узагальнення: «Червоне — це колір крові, бентеги й роздратування, сосків, губ і геніталій, а заодно й сексуального збудження; червоний помітний звіддаля і впливає на емоції»⁴.

⊕ Нафарбовані червоно губи — це унікальний прийом, що засвідчує зв'язок зі стародавністю й традицією — і водночас видається беззаперечно сучасним і визивним.

ПЛЕМІННИЙ ЧЕРВОНИЙ

Не лише ми підмальовуємо губи й щоки червоним. Чимало давніх племен застосовували червону фарбу для обличчя й тіла, а сучасні роблять це досі. Антрополог Альфред Гелл запропонував пояснення, що «нова і змінена шкіра означає нову чи змінену особистість»⁵. Це переконливий аргумент, але є ще безліч причин, які спонукають племена розмальовувати обличчя й тіла. Неможливо переоцінити важливість традиції і, на противагу їй, загарбницький вплив сучасного світу. Хімба, африканське плем'я з півночі Намібії, вирощує кіз і велику

рогату худобу ще з шістнадцятого століття. Жінки цього племені однаково відомі й унікальним волоссям, яке вони заплітають у різноманітні способи залежно від віку та сімейного стану, і тим, що кожен день натирають своє обличчя, тіло, волосся й прикраси сумішшю червоної вохри та тваринного жиру. Ця суміш — *om'ice* — надає шкірі чудового червоного відтінку, який відображає колір землі та вважається вершиною краси в культурі хімба. І хоч основна мета її застосування естетична, суміш також має сонцезахисний ефект.

Найпершими рум'янами були палички з пігментом червоної вохри, виготовлені шляхом змішування оксидів заліза з тваринним жиром чи рослинною олією. За формою й розміром вони не надто відрізнялися від погрублених олівців-тіней для очей, що їх пропонують сучасні бренди. До появи рум'ян на полицях аптек у дев'ятнадцятому столітті їх виготовляли вручну, із використанням різноманітних речовин, тож розмаїття тонів і текстур було велике. Карміновий пігмент для червоногарячого відтінку добували з висушених комах, таких як кошениль і кармін. Свинцевий сурик, кіновар і сульфід ртуті, попри надзвичайну отруйність цих мінералів, використовували задля багряних рум'янів. Екстракти овочів і рослин, включно з картаміном, видобутим із шафрану, коренем алкани, почавленими шовковицями й полуницями, соком червоних буряків і червоним амарантом — усе це застосовувалося для створення багатой палітри червоного й рожевого, яка охоплювала відтінки від ніжних до насичених.

Вишукані зразки декоративної косметики з'явилися ще в давньому Єгипті, за 10 000 років до нашої ери. Єгиптяни знали на хімії й обожнювали макіяж, вони віртуозно змішували інгредієнти для виготовлення найрізноманітніших косметичних засобів — це і зволожувачі, і темна пудра, і рум'яна для губ та щік, навіть лаки для нігтів. Вони вміли зсипати порошки, виготовлені з багатьох природних речовин (наприклад, із арахісу й мінералів), на палетку⁷, тарілку чи ложку — і змішати їх із тваринним жиром або рослинною олією таким чином, щоб завдяки

➔ Юна гейша вчиться малюватися бені (помадою) з горщика, стінки якого покрито сухим шафраном; після зволоження він дає яскраво-червоний колір. Бені почали застосовувати таким чином ще від часів періоду Едо⁶.

«Червоний боронить себе. Жоден інший колір так не опирається. Він заявляє право...»

ДЕРЕК ДЖАРМЕН, «ХРОМА»

досягнутій текстурі суміш трималася на повіках, губах чи щоках. Знайдені в найдавніших похованнях палетки, млинки й аплікатори свідчать про те, що обладнання для змішування фарб було неодмінною складовою повсякдення, а також вважалося необхідним для посмертного життя. Давні єгиптянки головно знані (у царині краси) неймовірним макіяжем очей, проте уславилися вони й використанням яскравого різновиду найпершої червоної губної помади, яку робили з жиру та вохри. Рум'яна, виготовлені з тих самих інгредієнтів, імовірно, з додаванням воску чи смоли, надавали щокам глянцевого червонуватого полиску; це яскраво врівноважувалося смарагдово-зеленими повіками й лакрицево-чорно підведеними очима⁸.

Досліджуючи історію макіяжу античності, можна виснувати, що свобода і права жінок цього періоду тісно пов'язані зі свободою підмальовувати обличчя.

Якщо узагальнити, макіяж вважався неприйнятним і зазнавав критики саме в періоди найбільших утисків жіноцтва. Порівняно з жінками наступних століть, у єгиптянок насправді було досить багато самостійності. Вони могли мати й успадковувати землю та власність (наприклад, у давньому документі, відомому як Вільбурський папірус, засвідчено, що серед землевласників було 10–11% жінок), вести бізнес і позиватися проти чоловіків. Фізична праця не вважалася негідною, тому деякі єгиптянки нижчого класу були робітницями⁹. З огляду на це можна стверджувати, що суспільство Давнього Єгипту, крім першості в послуговуванні макіяжем, було чи не найбільш толерантним і відкритим до експериментів. На жаль, пізніші цивілізації були менш прогресивними.

В Ірані перші згадки про рум'яна пов'язані з містом Шагдод у провінції Керман: археологи знаходили в кожній могилі багато білої пудри. На посудинах для пудри (припускають, що нею послуговувались і жінки, і чоловіки) було також знайдено крихітні металеві чаші чи мисятка, пофарбовані червоним, які, ймовірно, містили рум'яна для губ чи щік.

Рум'яна, відомі під назвами *суркгаб*, *газаг* чи *гульгунаг*, виготовляли з потертого гематиту чи червоного мармуру, або навіть зі звичайного червонозему з додаванням природного барвника на кшталт *рунаса*

«Тротула»

Наступним після писемних пам'яток стародавнього періоду визначним текстом про макіяж був «Тротула». Написана у XII столітті в італійському містечку Салерно трилогія про жіночу медицину містила розділ «Про жіночу косметику», у якому йшлося про способи збереження й удосконалення вроди. Згадки в самому тексті засвідчують, що частину про косметику, знов-таки, написав чоловік, хоча авторками інших розділів були жінки. Це захопливий екскурс у тогочасні місцеві традиції, з докладним описом рум'ян, зроблених у Салерно: «Жінки Салерно клали коріння червоної та білої бріонії в мед, а далі мастили ним обличчя, і так домагалися пречудових рум'янів»¹¹.

(марени). Розкопки підтверджують, що рум'яна могли застосовувати ще до бронзового віку. У могилах іранок IV–V століття було виявлено червонуваті ватні подушечки — їх, вочевидь, застосовували як аплікатори, як і згодом, аж до періоду правління династії Каджар (1796–1925 роки)¹⁰.

У Стародавній Греції ще з IV століття до нашої ери жінки при звичайності додавати рум'янами юної свіжості губам і щокам і підкреслювали барвником яблучка щік, як нині робимо й ми. Рум'яна, якими користувалися грекині, виготовляли з природних речовин, таких як морські водорості й падерос — корінь, схожий на алкану, вирощуваний у центральній і південній Європі для виготовлення барвника, який добували із застосуванням олій і винного спирту. Пізніше для виготовлення рум'ян застосовували червоний пігмент вермільйон (його робили з розтертого мінералу кіновар, добутого з червоного сульфід ртуті), а всякі похідні ртуті отруйні, зокрема якщо ними довгий час послуговуватися. Хоча косметикою давньогрецькі жінки користувалися, інші свободи були недоступні: чоловіча еліта вважала, що життєве призначення жінки — бути доброчесною й керувати господарством. Як висловлювався грецький філософ Аристотель, «...чоловік стосовно жінки: перший за своєю природою стоїть вище, друга — нижче, і тому він панує, а вона перебуває в стані підлеглості»¹².

Хоча ми зараз вважаємо поліси прогресивними, життя афінянок було обмеженим і контрольованим. Заохочувані сидіти вдома, жінки виявлялися виключеними не лише із зовнішнього світу, а й із політичного життя міста. У VI–IV століттях до нашої ери жінки були «відсторонені від права власності, політики, закону й війни»¹³. Жінок не визнавали дієздатними громадянками, а тому їм доводилося перебувати під контролем і захистом родичів-чоловіків, які самі вирішували, за кого й коли їх видати заміж. Було навіть спеціальне управління, що регулювало публічну поведінку жінок¹⁴. Кожен аспект жіночого життя був під пильним наглядом та загрозою осуду, тому не дивина, що макіяж міг сприйматися неоднозначно. Винятком були гетери чи куртизанки, які загалом набагато помітніше підмальовувалися і, хоч як це іронічно звучить, мали більше прав. Зокрема їм дозволялося відвідувати симпозиуми та розпоряджатися власними грошми. Цікаво, що ця ситуація повторювалася зі століття в століття: куртизанки, професійні коханки та проститутки отримували більше свободи і влади, ніж інші жінки (це на додачу до права на макіяж).

Грецький письменник Ксенофонт у «Ойкономії», діалозі про управління господарством, гостро висловлюється про те, як нечесно використовувати рум'яна, адже вони викривлюють природну вроду жінки:

«Невже мене більше любитимуть, якщо я, замість упевнити партнера своїм кольором обличчя у власному здоров'ї та силі, намащу собі під очима вермільйоном, а потім покажуся йому й обійму, обманюючи таким чином і пропонуючи йому дивитися на вермільйон та, замість торкатися моєї шкіри, торкатися його?»¹⁵.

Зважаючи на брак жіночої освіти й обмежені права жіноцтва Стародавньої Греції, не дивно, що про макіяж писали саме чоловіки. Але вражає, як багато чоловіки про це писали. Якщо стільки слів присвячено певній темі, це щось та означає. У поезії, у прозі, у листах — косметика виринала знову і знову. Мало того — макіяж детально описували, оспівували чи критикували, підтверджуючи тим дражливість теми.

Поміж текстів інших чоловіків, твори Ксенофонта є ключовими для нашого розуміння того, як давні греки підмальовували обличчя, а згодом також багато написав про макіяж Овідій, римський поет і письменник. На відміну від Ксенофонта, Овідій радше виняток для свого часу, адже він був прихильником косметики. Як моралізатор, він наголошував на необхідності жіночої доброчесності понад усе решта, а проте його дидактична поема *Medicamina Faciei Femineae* («Про жіночу косметику») містить чимало рецептів догляду за шкірою. На відміну від засобів, що їх рекомендував римський письменник і філософ Пліній Старший

🕒 Із портретів кінця XIV століття можна висувати, що модні й шляхетні жінки підрум'янювали щоки, накладаючи рум'яна в формі перевернутого трикутника на яблужка щік. На картинах цей макіяж здається делікатним і має м'які переходи, проте насправді це, мабуть, виглядало грубіше та яскравіше.

☉ Портрет мадам де Помпадур Буше. Помпадур за допомогою маленької щіточки накладає «помпадурівські» рожеві рум'яна, що завдяки їй і стали популярними. На її плечах накидка, яка захищає сукню від кольорової пудри. Рідкісний приклад — мистецтво макіяжу показано за допомогою мистецтва живопису.

(надзвичайно заманливі інгредієнти на кшталт екскрементів миші й мізків сови), Овідієві рецепти могли бути корисними¹⁶. Написана у II столітті нашої ери поема *Ars Amatoria* на диво сучасна у своїх порадах щодо стосунків (її радше можна назвати античним довідником про взаємини). У її третьому розділі йдеться про виготовлення косметики й поводження з нею, наприклад, зазначено, що жінкам варто знати, «як використовувати кармін, аби домогтися рожевого відтінку, яким обділила природа»¹⁷, а також згадано про пелюстки троянди й маку як інгредієнти для виготовлення рум'ян.

Попри недовіру й критику, косметика залишалася доступною для повсякденного вжитку впродовж римського періоду. Археологи розкопали чимало посудин для засобів макіяжу — деякі виготовлені з базових дешевих матеріалів, таких як дерево чи скло, — ними користувалися нижчі класи, та були й вишукані посудини з дорогоцінних матеріалів, що їх собі могли придбати лише багаті й родовиті. Звідси — припущення про те, що макіяж не був предметом розкошів, користувалися ним і багаті, і незаможні жінки.

Численні історії, пов'язані з макіяжем, і згадки про нього в римській літературі, мистецтві й скульптурі добре оприявнюють соціальну роль жінки та її життя в римському суспільстві. Але, як і в давній Греції, римське чоловіцтво ставилося до макіяжу негативно — це був радше привід для критики чи сатири. Зрозуміло, що ті римлянки, які все ж удавалися до макіяжу, використовували рум'яна помірно, головно підмальовуючи щоки і ледь-ледь — губи. Отруйною кіновар'ю і свинцевим суриком послуговувалися не менше, ніж безпечнішими компонентами (як-то червона вохра, лакмусові водорості, червона крейда й алкана). Макіяж робили приватно, у спеціальній маленькій кімнаті, де могли перебувати виключно жінки. А багаті жінки мали рабинь *cosmetae* — античних косметологинь — і в догляді за собою покладалися на їхню допомогу.

Варто зауважити, що впродовж дуже тривалих історичних періодів нормою було вельми скромне використання рум'ян, ними підмальовувалися ледь-ледь, однак бували короткі періоди, коли дуже модним ставало підкреслене, надмірне їх застосування. У XIV столітті в Європі рум'яна використовували за принципом «що більше то краще». Столицею моди і улюбленим місцем розваг для багатіїв була Венеція. У невинному вирі вечірок і балів виразний макіяж був вимогою етикету венеціанського товариства, і, вочевидь, макіяжу справді потребували, щоб маскувати сліди нічного життя на обличчі. Італійський вплив поширився на Францію завдяки відомій флорентійці Катерині де Медічі (дружина короля Франції Генрі II з 1547 по 1559), яка заохочувала двір використовувати макіяж і парфуми. В Англії тогочасні аристократки

багато рум'янилися почасти у зв'язку з тим, що Єлизавета I дала свій королівський дозвіл на використання косметики. На численних портретах королеви, які дійшли до нас, її обличчя також помітно вибілене й нарум'янене.

Суміші на основі кошенілі, марени й вохри вживалися для фарбування губ і щік так само, як і отруйний вермільйон (який використовували в давній Греції). Косметику зберігали в «цукеркових скриньках», у яких поміщалося все необхідне жінці Єлизаветинської доби: білила (обов'язкова порцеляново-біла пудра), рум'яна й декоративні мушки. Щоб підкреслити дуже ціновану на той час блідість, придворні пані й шляхетне жіноцтво за Єлизавети додавало рум'янами кольору на щоки й губи так, аби було видно, що вони підмальовані.

Як уїдливо зауважив анонімний жартун тієї доби: «Художнику не потрібні фарби для праці, достатньо модної леді поряд, щоби мати джерело барв». Проблема, за влучним спостереженням поета Джона Донна, крилася у сприйнятті: «Ти найбільше любиш її підмальоване обличчя і найбільше ненавидиш його — не тому, що вона скористалася фарбою, а лише тому, що ти знаєш про це»¹⁸. Рум'янці на щоках і червоні губи — це був тогочасний ідеал краси, і це подобалося багатьом, проте чоловіки не бажали знати про штучність барви. Ранньохристиянські письменники створили потужну й непохитну асоціацію між макіяжем та обманом. Наприклад, Святий Кипріан вважав підмальовування обличчя та «мазання» щік актом «вигнання правди з обличчя й голови, спробою розбещення»¹⁹. Ідея, що макіяж — це створення «фальшивого обличчя», просочилася і в добу Відродження, її можна спостерегти в Шекспірівських творах, зокрема в «Гамлеті». Наприклад, Гамлет каже Офелії: «Я чув про твоє малювання теж, цілком достатньо; Бог дав тобі одне обличчя, а ти створюєш собі інші». Данський критик Георг Брандес прокоментував це так: «Якщо й було щось справді ненависне Шекспірові, то це... рум'яна»²⁰.

Не дивно, що з кінцем Єлизаветинської доби макіяж втратив печатку «королівського схвалення», а тому підмальовувати обличчя стали помірніше. В Англії XVII століття мінливість моди на рум'яна й макіяж загалом можна пов'язати з політикою та пуританством. У 1650 році у Довгому парламенті²¹ Олівер Кромвель висунув пропозицію «вранці наступної п'ятниці заслухати Акт проти скверни фарбування, носіння чорних мушок і непристойних жіночих суконь»²². Акт заслухали один раз — і відхилили. Вочевидь, макіяж був таким популярним у англійському суспільстві та культурі, що його не вдалося б узяти під контроль. Було задіяно подвійні стандарти, адже чоловіки потай захоплювалися результатами помірного і вправного макіяжу, тож дійшли такого консенсусу: макіяж неприйнятний, проте якщо вже доводиться його

➔ Рум'янець
крізь століття.
Чиста біологія?
Рум'яні щоки свідчать
про сексуальне
збудження, юність,
здоров'я та плідність.

«Червоний — це колір життя й крові. Я люблю червоне»

КОКО ШАНЕЛЬ

застосовувати, він мусить мати природний вигляд. Писана краса давала переваги. Лондонець Семюел Піпс у своєму щоденнику якось написав, що одна жінка випадково плюнула на нього, проте він «зовсім цим не переймався, бо це була надзвичайно гарна леді»²³.

Європа середини XVIII століття також уславилася надмірним використанням рум'ян. Ідеальні красуні, зображені на тогочасних портретах, були бліді й рожевощокі (нагадували образи XVI століття), із темними чіткими бровами. Макіяж був статусним і мусив впадати в око, аби бути модним: зокрема рум'яна накладали настільки визивно, що на природність явно ніхто не претендував. Макіяж багато важив у придворному житті, особливо це стосується Франції, яка стала модним осередком — саме звідси Європа запозичувала своє розуміння прекрасного. Аристократки практикували «публічний туалет», зокрема вдягалися й рум'янилися в присутності спостерігачів, хоча в цьому ритуалі був потужний елемент вистави й основну частину роботи виконували заздалегідь, без очей придворних (це трохи нагадує сучасні відео, зняті за лаштунками модних показів). Мадам де Помпадур, яка тривалий час була коханкою короля Франції Луї XV, відома рожевощокими портретами; у суспільній свідомості вона так сильно асоціюється зі своїм улюбленим відтінком насиченого рожевого, що його навіть назвали помпаду-рівським рожевим. На портреті 1758 року роботи Франсуа Буше мадам де Помпадур робить макіяж, накладаючи рум'яна за допомогою маленької щіточки. Рідкісний приклад — мистецтво макіяжу показано за допомогою мистецтва живопису. Як і фарба художника, рум'яна мали багато відтінків, тож їх використовували творчо. В особистих записках, опублікованих 1877 року, граф Аксель фон Ферзен, шведський аристократ, розповів зі своїх спостережень, як одна шляхетна французка робила макіяж. За його словами, у неї було 6 каламарчиків рум'ян, а також іще один каламарчик із чимось радше чорним, ніж червоним. Мораґ Мартін у «Продажі краси» зауважує, що граф *«усвідомив: то було “найкраще з усього червоного, що йому доводилося бачити”*. Потім та жінка додала до першого шару рум'яна з решти шістьох каламарчиків, змішуючи по два відтінки одночасно»²⁴. Чоловіки-аристократи теж рум'янилися, як і діти,

➞ Найпостійніший колір макіяжу — червоний — збуджує первісні інстинкти й розпалює потужні та часом суперечливі емоції.

особливо при дворі. Однак відтінки рум'ян бували більш і менш помітні. До 1780 року рум'яна можна було придбати у парфумерних крамницях Франції, тому будь-хто при грошах міг підмальовувати губи й щоки, хоча представники середнього класу робили це рідше й помірніше, ніж аристократи. Французькі письменники Едмон і Жуль Гонкури писали, що «рум'янець шляхетної пані відрізнявся від придворного чи куртизанського стилю; це була тільки дрібка рум'ян, ледь помітний відтінок»²⁵.

Англія засуджувала надмірність французького макіяжу, адже попри те, що англійки користувалися косметикою, багато хто вважав її виявом штучності й фальшу. Портрети англійок і американок XVIII століття свідчать, що в обох країнах віддавали перевагу значно простішому образу, порівняно з французькими сучасниками. У кумедному листі, що його Гораций Волпол написав із Парижа 1775 року, показано різні погляди на рум'яна: «Минулої ночі в опері я бачив англійку, вона була вся в пір'ї й ненарум'янена, тому нагадувала заслинену повію; як же добре, що в нашій країні жінки докладають зусиль, аби показати свої чесноти!»²⁶. Однак ця відмінність недовго протрималася: після французької революції з'явилося загальне прагнення до природнішого вигляду.

Попри зміну тенденцій, жінки й далі використовували рум'яна, косметика ставала доступнішою, і наприкінці XVIII століття розмаїття засобів суттєво зросло. Оскільки стало відомо про небезпечність рум'ян, у складі яких є свинець і ртуть, популярності набули аналоги рослинного походження, зокрема так звана іспанська вовна, хоча вона існувала ще в XVII столітті. Іспанська вовна — це тканина, забарвлена фарбою на кшталт кошенілі, відтінки й розміри траплялися різні. Її розрізали на клаптики завширшки приблизно 1,5 дюйма (4 см), а потім ними натирали губи й щоки, щоб додати кольору. Портативну версію таких рум'ян (так званий іспанський папір) виготовляли просочуючи папір барвником; потім його можна було тримати в записничку. Рум'яна також зберігали у маленьких каламарчиках і скляних пляшечках чи тарілочках, а накладали, залежно від консистенції, руками, щіточкою з верблюжої шерсті, заячою лапкою чи пуховкою.

Однак на початку XIX століття відбувся черговий поворот у ставленні до макіяжу, зокрема до рум'ян. Заява англійської королеви Вікторії щодо вульгарності макіяжу означала, що відтепер у пошані доброчесна блідість. Макіяж не сприймали, тож жінкам, яким хотілося яскравішого вигляду, доводилося щипати собі щоки й кусати губи, аби природним чином додати барви, або ж виявляти велику обережність, використовуючи косметику. Бліде обличчя, шкіра без жодної фарби й пишне волосся вважалися ознаками шляхетної жіночності. Натомість помітні рум'яна тепер належали до царини театру, а також асоціювалися з «аморальними»

«Червоне може зробити для обличчя те саме, що й для духу»

СОФІ ЛОРЕН, «ЖІНКИ ТА КРАСА»

жінками. Водночас у 1850-х роках виготовлення косметики піднеслося до рівня національної індустрії, центром якої став Париж. Доступні рум'яна стали з'являтися в незначних доти масштабах. Уже на межі століть можна було придбати десятки відтінків і текстур рум'ян.

Після завершення правління Вікторії, зв'язки її сина, майбутнього короля Едварда VII, із найвідомішими актрисами того періоду, як-от Ліллі Лантґрі й Сара Бернар, означали, що суспільне неприйняття й осуд рум'ян пішли на спад. Про це написав сатирик Макс Бербем у «Захисті косметики» (1896), пізніше названій «Поширення рум'ян»:

«Увага! Вікторіанська доба закінчилася, а з нею зникла і свята простота... Ми дозріли до нової епохи штучності. Чи чоловіки не грають у кості, чи жінки не колупаються у пуделках із рум'янами? Модну леді більше не картаять за те, що вона мчить до вітаря свого туалетного столика, рятуючись від переслідування невблаганного часу. І якщо панянка зазирає у своє люстерко, переконана, що за допомогою пензлика й барви додасть собі чарівності, ми не сердимосся. Справді, чого нам узагалі сердитися?»²⁷.

Бербем писав сатирично, звісно, проте його слова зачіпали суть; вони також свідчили про більшу прийнятність косметики на початку Едвардового правління, ніж можна було сподіватися.